

شخصیت در ادبیات کودک و نوجوان

مؤلفان:

دکتر آسیه ذبیح‌نیا عمران

استادیار دانشگاه پیام نور

دکتر منوچهر اکبری

استاد دانشگاه تهران

سرشناسه	:	ذبیح‌نیا عمران، آسیه، ۱۳۴۸-
عنوان و نام پدیدآور	:	شخصیت در ادبیات کودک و نوجوان / آسیه ذبیح‌نیا عمران، منوچهر اکبری.
مشخصات نشر	:	یزد: هومان، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	:	ج.
شابک	:	978-600-92580-4-8
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	ادبیات کودکان و نوجوانان -- تاریخ و نقد
موضوع	:	شخصیت‌پردازی در ادبیات
شناسه افزوده	:	اکبری، منوچهر، ۱۳۳۵ -
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۱ ۴۵۲/۱۰۰ PN
رده بندی دیویی	:	۸۰۸/۰۶۸
شماره کتابشناسی ملی	:	۱۸۰۲۳۵۵

شخصیت در ادبیات کودک و نوجوان

شماره شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۲۵۸۰-۴-۸

مؤلفان:

دکتر آسیه ذبیح‌نیا عمران

دکتر منوچهر اکبری

طراحی جلد: سید مهدی توکلی فرد

چاپ اول-تابستان ۱۳۹۱

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

حروفچینی، صفحه آرایی: انتشارات هومان

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: زیتون

انتشارات هومان: یزد - میدان مارکار - مجتمع تجاری آزادی - طبقه اول

صندوق پستی ۵۵۹-۸۹۱۶۵

تلفن: ۶۲۸۰۵۲۱، تلفکس: ۶۲۹۰۴۷۵

Web: www.hoomanpress.ir

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
	فصل اول
۵	ادبیات کودک و نوجوان
۵	ادبیات چیست
۱۰	ویژگی مهم ادبیات
۱۱	حالت دو گانه: ابداع آزادانه، تقلید
۱۱	جهان خاص
۱۲	نمونه‌ی شخصیت کلی
۱۳	آزادی انتخاب
۱۴	ارتباط با تجربه و مشاهده انسانی
۱۵	نقش ادبیات
۱۶	لزوم شناخت کودک و نوجوان
۲۱	کودک و نوجوان و تربیت

۲۲	کتاب کودک و نوجوان.....
۲۶	نوشتن برای کودک و نوجوان.....
۲۹	ادبیات کودک و نوجوان.....
۳۳	مصادق و مفهوم ادبیات کودک و نوجوان.....
۳۹	هدف ادبیات کودکان و نوجوان.....
۴۱	قلمرو ادبیات کودک و نوجوان.....
۴۲	تأثیر ادبیات کودکان و نوجوانان در زندگی آنان.....
۴۵	انواع ادبیات کودکان و نوجوانان.....
۴۷	ادبیات منظوم کودکان و نوجوانان.....
۴۷	لالایی.....
۵۰	مئل.....
۵۱	منظومه.....
۵۲	ترانه‌های عامیانه.....
۵۴	شعر.....
۵۷	ادبیات منثور.....
۵۷	افسانه.....
۶۱	حکایت.....
۶۲	نمایش.....
۶۲	نورسته‌های غیرداستانی.....
۶۴	قصه.....
۶۵	داستان.....
	فصل دوم
۶۷	قصه کودک و نوجوان.....

۶۷	قصه چیست؟
۶۷	تعریف قصه
۷۱	پیشینه و خاستگاه قصه
۷۴	انواع قصه و عناصر آن
۷۴	عنصرهای قالب‌ساز
۷۵	عنصرهای درونمایه‌ساز
۷۶	ویژگی‌های قصه
۷۷	ویژگی‌های قصه کودک و نوجوان
۸۰	اهداف قصه
۸۰	آشنایی با محیط پیرامون
۸۰	آشنایی با ارتباط
۸۱	آشنایی با ارزش‌ها
۸۱	افزایش تمرکز
۸۱	رشد کلامی
۸۱	رشد عاطفی
۸۲	رشد تخیل
۸۲	نقش و تأثیر قصه در زندگی کودک و نوجوان
۸۸	انتخاب قصه‌های مناسب
۹۰	تفاوت قصه با داستان
	فصل سوم
۹۳	داستان کودک و نوجوان
۹۳	داستان
۹۵	ساختن داستان

صفحه	عنوان
۹۶	مقدمه
۹۷	تندی داستان
۹۸	واقعہ
۹۹	هیجان
۹۹	بحران
۱۰۱	اوج
۱۰۱	گره گشایی
۱۰۲	گره
۱۰۳	آشفتنگی
۱۰۳	تعلیق
۱۰۴	نتیجہی داستان
۱۰۵	انواع داستان
۱۰۵	قصہ
۱۰۵	داستان کوتاه
۱۰۶	رمان
۱۰۸	رمانس
۱۰۹	ویژگی های داستان
۱۱۰	داستان کودک و نوجوان
۱۱۷	طرح
۱۲۲	عناصر داستان
۱۲۳	موضوع
۱۲۵	لحن
۱۲۸	درون مایه (مضمون و پیام)

۱۳۳	 زبان
۱۳۵	 سبک
۱۳۹	 صحنه
۱۴۲	 فضا
۱۴۴	 زاویه دید
۱۴۶	 دانای کل نامحدود
۱۴۷	 دانای کل محدود
۱۴۸	 زاویه دید اول شخص یا من راوی
۱۴۹	 زاویه دید دوم شخص (تو)
۱۴۹	 زاویه دید تک گویی درونی
۱۴۹	 زاویه دید ما
۱۴۹	 زاویه دید تک گویی نمایشی
۱۵۰	 زاویه دید آنها
۱۵۰	 زاویه دید به طریق یادداشت روزانه
۱۵۰	 زاویه دید به شیوه نامه نگاری
۱۵۰	 گفت و گو
۱۵۴	 شخصیت
	فصل چهارم
۱۵۷	 تعریف انواع شخصیت در ادبیات کودک و نوجوان
۱۵۷	 شخصیت
۱۶۲	 تعریف شخصیت در ادبیات کودک و نوجوان
۱۶۵	 توصیف شخصیت
۱۶۸	 نام گذاری شخصیت

۱۷۰	 شخصیت پردازی
۱۷۲	 شیوه های شخصیت پردازی
۱۷۳	 شیوه مستقیم
۱۷۴	 شیوه غیر مستقیم
۱۷۵	 شیوه ترکیبی
۱۷۷	 ویژگی های یک شخصیت پردازی خوب
۱۸۰	 باور پذیری شخصیت
۱۸۱	 تصویر کردن شخصیت
۱۸۱	 یگانگی شخصیت
۱۸۲	 طبقه بندی شخصیت
۱۸۲	 شخصیت اصلی
۱۸۴	 شخصیت فرعی
۱۸۵	 شخصیت های پس زمینه یا سیاهی لشکر
۱۸۶	 شخصیت ایستا
۱۸۷	 شخصیت پویا
۱۸۸	 شخصیت های کلیشه ای و تکراری و شخصیت های جامع و چند بعدی
۱۸۹	 شخصیت های ساده و جامع
۱۹۲	 شخصیت قالبی
۱۹۳	 شخصیت قراردادی
۱۹۵	 شخصیت نوعی
۱۹۷	 شخصیت تمثیلی
۱۹۷	 شخصیت نمادین
۱۹۸	 شخصیت همه جانبه

صفحه	عنوان
۱۹۹	شخصیت مخالف.....
۱۹۹	شخصیت مقابل.....
۲۰۰	قهرمان.....
۲۰۱	ضد قهرمان.....
۲۰۲	شخصیت وظیفه شناس.....
۲۰۲	شخصیت با اعتماد به نفس.....
۲۰۲	شخصیت مهرطلب.....
۲۰۲	شخصیت نمایشی.....
۲۰۲	شخصیت مراقب.....
۲۰۳	شخصیت حساس.....
۲۰۳	شخصیت فارغ البال.....
۲۰۳	شخصیت ماجراجو.....
۲۰۳	شخصیت نردی.....
۲۰۴	شخصیت منزوی.....
۲۰۴	شخصیت متلون.....
۲۰۴	شخصیت از خود گذشته.....
۲۰۴	شخصیت پر شور.....
۲۰۵	شخصیت جدی.....
۲۰۵	شخصیت پر خاشگر.....
۲۰۵	شخصیت ناکار آور.....
۲۰۵	شخصیت هیستریایی.....
۲۰۶	شخصیت ضعیف.....
۲۰۶	شخصیت اسکیزوئیدی.....

.....	شخصیت پارانویزی	۲۰۶
.....	شخصیت وسواسی	۲۰۶
.....	شخصیت انفجاری	۲۰۶
.....	شخصیت ضد اجتماعی	۲۰۷
.....	شخصیت در داستان و قصه‌ی کودکان و نوجوانان	۲۰۷
	فصل پنجم	
.....	بررسی شخصیت در ادبیات کودک و نوجوان	۲۱۷
.....	رابی و گرگ ناقلا (بشت تحریریه)	۲۱۷
.....	پسری با هزاران آرزو (یلتون)	۲۲۰
.....	نمکو (شمس)	۲۲۲
.....	هفت کلاغ سیاه (تحریم)	۲۲۴
.....	بابا برفی (باغچه‌بان)	۲۲۶
.....	گرگ بلا و خرگوش ناقلا (فتاحی)	۲۲۷
.....	لباس جدید پادشاه (هیراتا)	۲۲۹
.....	موش نخودی (کاکاوند)	۲۳۲
.....	درخت گیلاس (ایکدا)	۲۳۴
.....	گریه و ستاره‌ها (کاکاوند)	۲۳۵
.....	آخرین موج (هجری)	۲۳۶
.....	پروینک (کتبی)	۲۳۸
.....	مهمان (حق پرست)	۲۴۰
.....	بررسی و تحلیل داستان درسی برای موش کوچولوها (شکوه قاسم‌نیا)	۲۴۱
.....	بررسی و تحلیل داستان ماشین کوچولوی آقا کوچولو (شکوه قاسم‌نیا)	۲۴۴
.....	بررسی و تحلیل داستان دکمه‌ی بازیگوش (شکوه قاسم‌نیا)	۲۴۶

۲۴۹	بررسی و تحلیل داستان بزرگ‌ترین خانه، برای عنکبوت پا دراز (شکوه قاسم‌نیا).....
۲۵۱	بررسی و تحلیل داستان نخودک تنبل (شکوه قاسم‌نیا).....
۲۵۳	بررسی و تحلیل داستان قورباغه خجالتی (شکوه قاسم‌نیا).....
۲۵۶	بررسی و تحلیل داستان آقافلغلی (شکوه قاسم‌نیا).....
۲۵۷	بررسی و تحلیل داستان سلطان برنجک در سرزمین کوبولی کوبولا (شکوه قاسم‌نیا).....
۲۵۹	معرفی داستان قند و عسل با حکایت پشه، زنبور عسل و گاو (مهدی آذریزدی).....
۲۶۶	بررسی و تحلیل قصه‌های کلیله و دمنه (مهدی آذریزدی).....
۲۷۰	بررسی و تحلیل قصه‌های مرزبان‌نامه (مهدی آذریزدی).....
۲۷۲	قصه‌های قرآن و حکایات چهارده معصوم (ع) (مهدی آذریزدی).....
۲۷۵	بررسی و تحلیل ده حکایت (مهدی آذریزدی).....
۲۷۹	بررسی و تحلیل خیر و شر (مهدی آذریزدی).....
۲۸۱	بررسی و تحلیل بچه آدم (مهدی آذریزدی).....
۲۸۸	بررسی و تحلیل قصه مرد و نامرد (مهدی آذریزدی).....
۲۹۱	بررسی و تحلیل بافنده دانا (مهدی آذریزدی).....
۲۹۶	بررسی و تحلیل قصه‌های ساده (مهدی آذریزدی).....
۲۹۹	منابع و مآخذ.....

مقدمه

ادبیات کودک و نوجوان دارای تنوع فراوان است و از دیدگاه مختلف قابل بررسی و تحلیل است. در این پژوهش صرفاً به تحقیق شخصیت پردازی در داستان‌های مربوط به کودکان و نوجوانان پرداخته شده است.

شخصیت یا شخصیت‌های داستان کسانی هستند که با کردار یا سخنان خود، انسان را می‌سازند؛ شخصیت می‌تواند ثابت باشد یا با توجه به هدف و مناسب آن تغییر کند و تحول یابد، به هر حال یکی از عناصر بسیار مهم در داستان‌نویسی است، به گونه‌ای که تعامل شخصیت با ابعاد دیگر داستان، موجب می‌گردد تا داستان جاذبه‌های خاص خود را بیابد. هیچ کنش داستانی، بدون شخصیت امکان ظهور و بروز نخواهد داشت. غالباً قهرمان داستان همراه با سایر عوامل و شخصیت‌های داستانی، سبب می‌شوند که عمل داستانی به وقوع بپیوندد و زمان، مکان، جو، آغاز و پایان داستان شکل گیرد.

شخصیت‌ها هستند که با کنش‌های خود موجبات واقع‌نمایی داستان را فراهم می‌آورند؛ از این رو شخصیت‌پردازی در داستان حایز اهمیت است، زیرا بخش عمده‌ای از جاذبه داستان و موفقیت داستان‌پرداز، مرهون تکنیک‌های شخصیت‌پردازی و بهره‌گیری از کنش‌ها و واکنش‌های شخصیت‌هاست.

کتاب کودک به لحاظ تأثیر مثبتی که بر شخصیت و درک کردن او در سنین بالاتر می‌گذارد، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

از آنجایی که کودک و نوجوان، به مقتضای سن و سال، تحت تأثیر شخصیت‌ها قرار می‌گیرند، لذا قهرمان داستان باید شایستگی آن را داشته باشد که به تنهایی از موانعی که در سر راه او قرار گرفته است بگذرد و پیروز شود. شایستگی قهرمان، یک اصل است، این شایستگی، شایستگی روحی برای کودکی خلق می‌کند که داستان را می‌خواند و یا می‌شنود. گویا شایستگی تمرین زندگی به حساب می‌آید.

نام‌شناسی اهمیت فراوانی دارد و در شخصیت‌پردازی نیز، نقش موثری را دارا است. نویسنده‌ی آگاه می‌تواند با یک نام‌گذاری صحیح و قوی و کاربردی، کار خود را در شخصیت‌پردازی راحت‌تر کند.

در داستان کودک و نوجوان شخصیت‌ها باید شخصیت نسبتاً ساده‌ای را دارا باشند که به راحتی کودک بتواند آنها را به ذهن بسپارد. شخصیت‌ها طبع و خوی مختلف دارند و همیشه خوب یا بد و یا سیاه و سفید نیستند و ممکن است در داستان اشخاص باشند که هیچ کدام از ویژگی‌های این دو نوع را ندارند و شاید ترکیبی پر رنگ و یا کم‌رنگ از این دو نوع را بتوانند در خود داشته باشند.

کودکان می‌خواهند شخصیتی که مطالعه کرده‌اند و یا می‌کنند، در نقش شخصیت اصلی و شخصیت نسبتاً جذابی باشد. البته این بدان معنا نیست که شخصیت از هر حیث کامل باشد، ولی حداقل باید به قدر کافی در بعضی صفات و ویژگی‌های انسان برجسته بوده و به چشم بیاید.

کودک و نوجوان باید بتواند با شخصیت‌ها، حوادث و ارتباط مابین آنها، احساس نزدیکی کند. این نکته در خلق یک اثر تأثیرگذار برای کودک بسیار اهمیت دارد. شخصیت‌های قصه نیز باید با آنچه طفل در جامعه و خانواده با آنها سر و کار دارد، تطابق داشته باشند، زیرا پس از اتمیتی و سستی کردن در این کار، باعث قضاوت‌های نادرست در کودکان، درباره اطرافیان و دوستان و آشنایانش می‌شود.

از آنجا که کودکان و نوجوانان ماجرا و عمل برایشان جالب‌تر از معرفی شخصیت‌ها است، نویسنده‌ای هم که خودش را گرفتار شرح تکامل همه‌ی شخصیت‌ها می‌کند؛ هرگز نمی‌تواند داستانی

بیافریند که کودکان را با آن همراه سازد و توجه کودک را جلب کند. کودکان، شخصیت اصلی را باور دارند. چون معمولاً نمونه‌ی آن را در اطراف خود دیده‌اند. بنابراین با این شخصیت، همذات‌پنداری می‌کنند و به او علاقه‌مند می‌شوند و با غرق شدن در داستان عملاً به شخصیتی تبدیل می‌شوند که همان شخصیت اصلی است و این شخصیتی است که صفت و یا صفات او با تمام انسان‌ها مشترک است؛ اگرچه در قالب خرگوش و سنجاب و پلنگ و شیر و ... باشد.

از ویژگی‌های شخصیت‌های داستان، «همذات‌پنداری» است. به عبارتی، شخصیت‌های داستان باید «زنده» و «با روح» به نظر برسند و از طرفی، امکان «همذات‌پنداری» را به طفل بدهند یعنی برای او این امکان را ایجاد کنند که در قالب شخصیت‌های مثبت قصه فرو رود و با آن‌ها به سیر و سفر و درگیری در ماجراها بپردازد و در نهایت، در تجاربی که به دست می‌آورند، عمیقاً سهیم می‌شود، چنان که گویی خود او این تجارب را پشت سر گذاشته است.

به‌طور کلی پژوهش حاضر می‌تواند در مورد بخشیدن به خلق و آفرینش داستان‌های کودکان و نوجوانان مؤثر واقع شود.

در این پژوهش گروه‌های سنی کودکان و نوجوانان مبنای پژوهش واقع شده است. پس از بررسی آثار نویسندگان موفق و کارآمد، مهم‌ترین کتاب‌های آنها گزینش شده، سپس با روش یادداشت‌برداری نکات مورد نظر انتخاب شده و با تحلیلی منطقی و کیفی، نکات گفتنی درباره‌ی هر یک ذکر شده است.